

Nowe rezerваты przyrody

W 1981 r. utworzono 26 nowych rezerwatów przyrody, a więc dokładnie tyle co w 1980 r. Powołujące te rezerwy zarządzenia ministra leśnictwa i przemysłu drzewnego ukazały się w „Monitorze Polskim” nr 26 z 7 października oraz nr 29 z 7 grudnia 1981 r. Najwięcej rezerwatów (osiem) powstało w woj. śląskim oraz w woj. stołecznym (pięć). A oto krótki przegląd tych rezerwatów.

Województwo białskie

Czarny Las — rezerwat o pow. 15,96 ha, położony w gm. Milanów. Od zachodniej strony granicę jego stanowi droga Parczew—Rudno, od południowego zachodu pola wsi Kostry. Teren rezerwatu pokrywa wielogatunkowy, 130-letni las mieszany złożony z lipy, dębu szypułkowego, grabu i jesionu. Szczególnie cenne są drzewostany grądu lipowo-grabowego. W runie występują rośliny objęte ochroną gatunkową, w tym m. in. trzy gatunki storczyków. Rezerwat stanowi matecznik zwierząt łownych. W pobliżu znajduje się rezerwat „Królowa Droga” oraz „Torfowisko” nad Jez. Czarnym.

Listki — rezerwat o pow. 128,84 ha, położony w gm. Drelów, 3 km na południowy wschód od Międzyrzecza Podlaskiego. Graniczy od wschodu z drogą Międzyrzecz—Listki, od południa — z polami tej wioski. Rezerwat obejmuje wielogatunkowy 100-letni las, w którym dominuje bór mieszany (głównie sosna i dąb), a w niższych położonych miejscach grąd lipowo-grabowy z bogatym podszyciem. Niewielką część rezerwatu zajmuje torfowisko wysokie, które otaczają zarośla łązy i bór wilgotny. W runie występuje 14 gatunków roślin rzadkich i chronionych, w tym m. in. wawrzynek wilczełyko, lilia złotogłów i narecznica szerokolistna.

Województwo kieleckie

Biesak-Białogon — rezerwat o pow. 13,08 ha, położony na terenie miasta Kielce, w dzielnicy Białogon, na Kamiennej Górze przylegającej do północno-zachodniego stoku Góry Bugolanki (Pasma Połowickie Gór Świętokrzyskich). Ok. 1 km od szosy Kielce—Kraków, dojście od skrzyżowania w Białogonie drogą na południowy zachód. Przedmiotem ochrony jest nieczynny kamieniołom otoczony lasem. Występują tu skały paleozoiczne — starsze skały kambryjskie leżą na młodszych ordowickich, co jest wielką rzadkością. Występują tu m. in. piaskowce, zlepienie i mułowce, a w nich liczne skamieniałości. Zwracają uwagę tzw. lustra tektoniczne. Pozostałą część rezerwatu pokrywa bór świeży i bór mieszany świeży o powierzchni 9,63 ha.

Góra Rzepka — rezerwat o pow. 0,09 ha, obejmuje szczytowe partie gór Rzepka (356 m n.p.m.) i Beylina koło Chęcina w Górach Świętokrzyskich wraz z częścią nieczynnego kamieniołomu Korzecko. Od północy granicę stanowi ogrodzenie cmentarza w Chęcinach. Celem ochrony jest zachowanie wychodni wapiennych skał dewońskich oraz śladów po dawnych kopalniach ołowiu.

Ługi — rezerwat o pow. 90,23 ha, wodno-ornitologiczny, położony w gm. Włoszczowa, na północny zachód od wsi Jeżowice. Otoczony całkowicie lasami. Pośrodku znajduje się płytkie, zarastające jez. Ługi, o pow. ok. 7 ha, otoczone półkolem wydmy. Rezerwat tworzą trzy zespoły: wodny, błotno-bagienny i leśny. Gnieźdzą się tu m. in. czapla, świstun, rybitwa zwyczajna, kilka gatunków kaczek, bekas kszyc, bocian czarny, bocian biały i żuraw. Z gądów występują zaskrońce i żmije, z roślin chronionych — widłaki, rosiczka okrągłolistna i płucnica alpejska.

Województwo lubelskie

Stasin — rezerwat o pow. 24,40 ha, położony w granicach miasta Lublina, w północno-zachodniej części kompleksu leśnego Stary Gaj. Od strony północnej przylega do linii kolejowej Lublin—Warszawa, od zachodu do pół i domów wsi Stasin. Chroniony jest tu las liściasty, w którym rośnie ok. 400 sztuk brzozy czarnej — najbogatsze stanowisko w Polsce. Występuje tu jeszcze brzoza brodawkowata i grab, a w domieszce osika i lipa. Część lasu to młodniki grabowe z domieszkami innych gatunków drzew, w tym brzozy czarnej.

Województwo ostrołęckie

Stawinoga — rezerwat o pow. 146,51 ha, położony w gm. Zatory, na lewym brzegu Narwi, w pobliżu tzw. cofki Jez. Zegrzyńskiego, na północ od wsi Stawinoga. Zachodnią granicę stanowi Narew. Na rezerwat składają się lasy o pow. 31,24 ha, stawy i nieużytki o pow. 112,27 ha oraz łąki (3 ha). Celem ochrony jest zachowanie miejsc lęgowych ptaków wodnych i błotnych oraz miejsc odpoczynku i żerowisk ptaków przelotnych. Z ptaków lęgowych występują tu m. in. łabędź, derkacz, mewa mała, rybitwa i remiz. Z ptaków przelotnych na uwagę zasługują orzeł bielik, a także bataliony, błotniaki i wiele gatunków kaczek.

Wielgolas — rezerwat o pow. 6,73 ha, położony w gm. Zatory, ok. 10 km na wschód od Pułtusza, a ok. 0,5 km w kierunku północnym (dojście bitą, leśną drogą) od przystanku PKS Wielgolas, położonego na drodze łączącej Pułtusk z Wyszakowem. Ochronie podlega tu fragment Puszczy Białej o cechach zespołu naturalnego. Obejmuje partie boru mieszanego, w którym rosną 150-letnie pojedyncze sosny oraz partie lasu mieszanego i grądu wysokiego. Podszyt tworzy leszczyna, grab i jałowiec.

Województwo siedleckie

Jegiel — rezerwat o pow. 18,54 ha, położony w gm. Łochów, w Puszczy Białej.

Północną granicę rezerwatu stanowią łąki nad Bugiem, od południa w pobliżu przechodzi droga Brzuza—Nadkole, najbliższą wsią jest położony na północnym zachodzie Szumin. Celem ochrony jest zachowanie rzadko spotykanego zbiorowiska leśnego — świerczyny rosnącej na torfie. Północną część rezerwatu zajmuje starodrzew olszowy z domieszką świerka przechodzący ku południowi w 120-letnie drzewostany świerkowe. W runie występują m. in. paprocie oraz chroniony widłak jałowcowaty.

Śliże — rezerwat o pow. 44,29 ha, położony w gm. Jadów, na Równinie Wołomińskiej, w widłach dróg Jadów—Radzymin oraz Jadów—Sulejów. Chronione są tu dwa dystroficzne (ubogie w składniki pokarmowe) jeziora oddzielone wąską groblą. Powstały ok. 60 lat temu w wyniku eksploatacji torfu. Dziś zarastają i w przyszłości znów powstaną w tym miejscu torfowisko. Jeziora otacza pas przybrzeżnych szuwarów, dalej torfowisko przejściowe porośnięte kępami złożonymi z sosny, brzozy omszonej i wierzy. Całość otacza bór sosnowy z domieszką brzozy, osiki, dębu i świerka.

Województwo śląskie

Torfowisko Zieliń Miastecki — rezerwat o pow. 46,50 ha, położony w gm. Trzebiłino. Od strony wschodniej rezerwat graniczy z szosą Słupsk—Piła, od północno-zachodniej z gruntami rolniczymi PGR Suchorze. Chroniony jest tu mszar torfowiskowy z małym jeziorkiem, będącym w końcowym stadium zarastania, oraz otaczający las. Występują tu zbiorowiska roślinności wodnej, błotnej, torfowisk przejściowych i wysokich oraz boru bągiennego. Do rzadziej spotykanych roślin należy m. in. rosiczka okrągłolistna i pośrednia, bagnica torfowa, pływacz drobny i modrzewica zwyczajna.

Gniazdo Orła Bielika — rezerwat o pow. 10,40 ha, położony w gm. Czarna Dąbrówka, w głębi lasu, odizolowany od ruchu i hałasu. Rezerwat obejmuje 10,20 ha lasu oraz niewielkie bezodpływowe bagno.

Pofalowany teren pokrywa 120-letni drzewostan sosnowy, gdzie aktualnie znajduje się 6 gniazd bielika na wysokich sosnach. W Polsce znajduje się obecnie już tylko 50 par (a być może tylko 30 par) tego rzadkiego, chronionego ptaka.

Gołębia Góra — rezerwat o pow. 6,95 ha, położony w gm. Bytów, ok. 10 km na północ od Bytowa, nad rzeką Słupią w miejscu przecięcia się jej z drogą Bytów—Słupsk, na terenie parku krajobrazowego „Dolina Słupi”. Rezerwat zajmuje zalesioną skarpe opadającą stromo ku rzece — granicę od północy stanowi rzeka, od zachodu wspomniana droga Bytów—Słupsk. W rezerwacie dominuje sosna w wieku 60—170 lat, wiele drzew jest pomnikowych. Miejscami przeważa dąb i świerk. Celem ochrony jest zachowanie swoistych cech krajobrazu środkowego biegu rzeki Słupi.

Grodzisko Borzytuchom — rezerwat o pow. 27,03 ha, położony w gm. Borzytuchom. Stanowi część kompleksu leśnego leżące ok. 3 km na północ od wioski Borzytuchom (okolice Bytowa). Od północy graniczy z polami wsi Osieki, od południa z polami wsi Borzytuchom. Celem ochrony jest głównie ok. 200-letni starodrzew bukowy z licznymi pomnikowymi okazami. Występuje tu również brzoza czarna. Ta część rezerwatu obejmuje fragment moreny, której najwyższy punkt (ok. 150 m npm) zajmuje grodzisko. Na terenie rezerwatu znajduje się ponadto torfowisko przejściowe oraz Jez. Diabelskie położone pośrodku obszaru chronionego.

Grodzisko Runowo — rezerwat o pow. 29,90 ha, położony w gm. Potęgowo, w kompleksie leśnym między wioskami Runowo i Warcimino, ok. 4,2 km w kierunku południowym od drogi Słupsk—Lębork. Celem ochrony jest zachowanie fragmentu buczyny pomorskiej z licznymi pomnikowymi bukami o obwodach do 330 cm oraz niewielką domieszką dębu, sosny i grabu. Brzegi strumienia porasta olsza. Ukształtowanie powierzchni jest urozmaicone — jest to morenowy teren z licznymi wzniesieniami i dolinkami. Na

jednym ze wzgórz znajdują się pozostałości wczesnośredniowiecznego grodziska słowińskiego.

Jeziora Małe i Duże Sitno — pow. 40,66 ha, położony w gm. Czarna Dębrówka. Celem ochrony jest „zachowanie dwóch zarastających jezior i tworzącego się torfowiska, stanowisk wielu rzadkich gatunków roślin torfowiskowych, wodnych i bagiennych oraz ostoi wielu gatunków ptaków”. W rezerwacie można wyróżnić trzy części: a) część wodna — jez. Sitno Małe (3,03 ha) i Sitno Duże (11,64 ha), gdzie rośnie m. in. grzybień biały, grąźel żółty oraz owadożerny pływacz zwyczajny; b) część torfowiskowa, gdzie rośnie m. in. bagno zwyczajne, modrzewnica zwyczajna, żurawina błotna, dwa gatunki wełnianek i rosiczka okrągłolistna; c) część leśna — bór bagienno porośnięty sosną w wieku ok. 100 lat, z bogatym runem.

Jeziro Bardzo Małe — rezerwat o pow. 7,37 ha, położony w gm. Chłuchów 3,5 km na zachód od jez. Charzykowy. Otoczone jest lasami, nie dochodzi tu żadna droga publiczna. 3 km w kierunku południowo-zachodnim znajduje się wieś Polanica ze stacją kolejową, ok. 1 km na północny wschód biegnie droga Chojnice—Bytów—Słupsk, stanowiąca na tym odcinku granicę woj. bydgoskiego i słupskiego. Celem ochrony jest zachowanie stanowisk rzadkich roślin wodnych i błotnych, a głównie mało znanej reliktywnej rośliny wodnej lobeli Dortmanna. W okresie kwitnienia pokrywa ona lustro wody białoróżowymi kwiatami. Wymaga czystej, dobrze natlenionej wody.

Jeziro Gęgi Małe — rezerwat o pow. 4,06 ha, położony w gm. Koczała. Obejmuje otoczone lasem sosnowym jezioro o pow. 3,5 ha, długości 260 m i głębokości do 7,5 m oraz pas ochronny wokół jeziora o szerokości ok. 100 m. W pasie tym występują rzadkie rośliny: widłak torfowy, poryblin jeziorny i rosiczka okrągłolistna. W jeziorze rośnie lobelia Dortmanna (patrz wyżej), a pas oczeretów tworzy stroiczka wodna.

Województwo stołeczne warszawskie

Bagno Jacka — rezerwat o pow. 19,45 ha, położony na terenie Warszawskiego Zespołu Leśnego, 600 m na północny zachód od stacji kolejowej Wesola, po wschodniej stronie drogi Wesola—Rembertów. Chronione jest tu śródleśne torfowisko przejściowe z charakterystyczną florą i fauną. Otoczone jest sosnowym borem bagiennym. Rośnie tu m. in. rosiczka okrągłolistna, żurawina i dwa gatunki welnianek. Liczne gatunki ptaków mają swoje miejsca lęgowe.

Łęgi Oborskie — rezerwat o pow. 48,31 ha, rezerwat leśny, częściowy, położony w gm. Konstancin-Jeziorna. Od południowego zachodu graniczy z drogą Konstancin—Jeziorna—Obory. Otaczają go dookoła pola uprawne. Ochronie podlega tu las łęgowy wiązowo-jesionowy, charakterystyczny niegdyś dla doliny Wisły, dziś zamienionej niemal całkowicie na pola uprawne i łąki. Runo rezerwatu jest bujne, wielogatunkowe, typowe dla łągów.

Skarpa Oborska — rezerwat o pow. 16,65 ha, krajobrazowy, położony w gm. Konstancin-Jeziorna. Celem ochrony jest zachowanie „bogato urzeźbionej skarpy wiślanej oraz mało zniekształconych zbiorowisk leśnych”. Rezerwat ciągnie się wąskim pasem o długości ok. 3 km na zboczu skarpy wiślanej między Konstancinem-Jeziorną a osadą Obory-Lyczyn. Północno-zachodni kraniec pasa znajduje się blisko drogi Konstancin—Obory, południowo-wschodni sięga niemal do Słomczyna. Część rezerwatu porasta 100-letnia dąbowa. Gęsty podszyt zamieszkuje wiele gatunków ptaków. Wśród roślinności runa występuje lilia złotogłów.

Pomiechówek — rezerwat o pow. 18,86 ha, położony w gm. Pomiechówek, leży na granicy pól uprawnych w północnej części Lasów Pomiechowskich. Składa się z dwóch oddzielnych, nie łączących się z sobą części. W Lasach Pomiechowskich przeważają drzewostany sosnowe, a na terenie rezerwatu rosną grądy z licznymi pomnikowymi dębami w wieku ok. 200 lat. Drzewostan tworzy dąb, sosna, brzoza

i osika. Bogaty podszyt tworzy leszczyna, dereń świdwa, trzmielina, kruszyna, jarzębina, jałowiec i głóg. Można tu spotkać dziki i losie, na drzewach znajdują się gniazda kruka.

Ruska Kępa — rezerwat o pow. 15,34 ha, położony w gm. Czosnów, w pobliżu Kazunia tuż przy moście przez Wisłę. Granicę od północy i wschodu stanowi Wisła, od zachodu i północnego zachodu wał ochronny szosy Warszawa—Modlin. Gdy jedzie się od strony Warszawy, rezerwat mija się po prawej, bezpośrednio przed wjazdem na most przez Wisłę (na wysokości przystanku PKS). Celem ochrony jest zachowanie fragmentu naturalnego nadwiślańskiego łągu wierzbowo-topolowego. Potężne, 120-letnie topole i wierzby mają wysokość do 40 m, a ich obwody przekraczają często 7 m. Bogate są warstwy runa i podszytu. Drzewa i krzewy oplata chmiel.

Województwo suwalskie

Lipowy Jar — rezerwat o pow. 48,50 ha, położony w gm. Kowale Oleckie. Celem ochrony jest zachowanie największego w Puszczy Boreckiej stanowiska lipy drobnolistnej z charakterystycznym ukształtowaniem terenu i „wysiękowymi źródłiskami”, w pobliżu których rośnie las łęgowy. Naturalne drzewostany pokrywają tu liczne wzniesienia, a strome zbocza wzgórz opadają ku dolinie, którą płynię strumień o kamienistym dnie.

Mazury — rezerwat o pow. 372,69 ha, położony w gm. Kowale Oleckie. Obejmuje wschodnią część jez. Pilwąg i sąsiadujący z nim las. Na wschodzie jego granicę stanowią brzegi jez. Szwałk Wielki, na którym znajduje się rezerwat „Wyspa Lipowa”. Południową granicą są brzegi jez. Haszno. Rezerwat „Mazury” stanowi ważne uzupełnienie rezerwatu „Borki”. Celem jego utworzenia było zachowanie walorów krajobrazowych typowych dla wodno-leśnych obszarów Puszczy Boreckiej. Najcenniejsze drzewostany znajdują się w środkowej części rezerwatu. Włączone do rezerwatu trzy niewielkie wyspy na

jez. Pilwąg są miejscem bytowania wielu gatunków ptaków.

Województwo toruńskie

Retno — rezerwat o pow. 33,60 ha, położony w gm. Zbiczno na Pojezierzu Brodnickim. Od strony północno-wschodniej i wschodniej granicą rezerwatu jest brzeg jez. Retno, od północy i zachodu graniczy z gruntami uprawnymi wsi Gaj Grzmiąca. Obejmuje fragment rynny subglacyjnej położonej w obrębie moreny dennej. Celem ochrony jest rzadko spotykany na tym terenie las liściasty pochodzenia naturalnego. Jest to grąd dębowo-grabowy z domieszką lipy i sosny. Podszyt tworzy leszczyna. Bliżej jeziora w drzewostanie dominuje jesion, lipa i jawor.

W 1981 r. przestał istnieć utworzony w 1972 r. rezerwat „Smolne Błoto” w woj. gdańskim, zniesiony zarządzeniem Ministra z 21 grudnia 1981 r. („Monitor Polski” nr 33). Zaszły również inne zmiany („Monitor Polski” nr 12): powiększono poważnie rezerwat „Czerwone Bagno” w woj. łomżyńskim, przez co osiągnął on rekordową wielkość 11 629,75 ha (poprzednio 2172,07 ha) wchłaniając m. in. powierzchnie byłych rezerwatów „Czerwone Bagno” i „Grzędy”. Ten ostatni zniknął więc z listy rezerwatów, ale oczywiście obszar ten nadal podlega ochronie, co więcej, zyskał sprzyjającą jej otulinę. W skład nowego rezerwatu wchodziły lasy, bagna oraz fragmenty rzek — te ostatnie to Netta, Kopytówka, Biebrza, Elk i Jegrznia, o łącznej pow. 202,58 ha. Po odliczeniu „Smolnego Błota” i „Grzęd” liczba rezerwatów zwiększyła się więc o 24, osiągając na koniec 1981 r. stan 783.

Ponadto powiększono powierzchnię utworzonego w 1956 r. rezerwatu „Las Piwnicki” w woj. toruńskim (dawne bydgoskie) z 25,83 ha do 37,20 ha, a także rezerwatu „Szumny Zdrój” w woj. toruńskim (również dawne bydgoskie) z 4,75 ha do 37,16 ha. Ten ostatni rezerwat zyskał jednocześnie imię Kazimierza Sulisławskiego.

Nasuują się pewne uwagi o charakte-

rze metodycznym. Zarządzenia „uznające za rezerwat przyrody” ukazują się w Dzienniku Urzędowym PRL „Monitor Polski”. Jest on prenumerowany przez większość instytucji w kraju, można też go kupić w specjalnych sklepach oraz w kasach sądów. Corocznie na początku roku ukazuje się spis zawartości „Monitora” za ubiegły rok. Tam pod hasłem „Ochrona przyrody” bez trudu można wyszukać wszystkie pozycje dotyczące tego tematu. Jest to jedyna droga, aby na bieżąco zdobywać informacje o nowych rezerwach przyrody. Wszystkie inne opracowania, dotyczy to również „Ziemi”, ukazują się już z pewnym opóźnieniem. Pierwsza omawia je „Przyroda Polska” i tak dla przykładu rezerwaty podane w „Monitorze Polskim” nr 26 z 7 X 1981 r. zostały omówione w grudniowym numerze tego miesięcznika w 1981 r. „Przyroda Polska” w minimalnym stopniu rozszerza informacje podane w „Monitorze”. Dla krajoznawcy największym mankamentem informacji podanej w obu tych periodykach jest brak dokładnej lokalizacji opisowej — nie wystarcza podanie leśnictwa, nadleśnictwa i gminy, gdy ma się do czynienia z dużym kompleksem leśnym. Zarządzenie ministra podaje co prawda dokładną lokalizację, ale w formie nieprzydatnej dla turysty. Np. dla wyżej omówionego rezerwatu „Wielgolas” sformułowano to w ten sposób, że obejmuje on teren „oznaczony w planie urzędnika gospodarstwa leśnego na lata 1972—1982 jako oddział lasu 94h”. Dlatego też przy opisie rezerwatów starałem się podać ich dokładną lokalizację.

W 1981 r. nie utworzono żadnego nowego parku narodowego. Zmieniono natomiast rozporządzenie Rady Ministrów z 30 października 1954 r. w sprawie utworzenia Tatrzańskiego Parku Narodowego. Poza zmianami o charakterze formalnym, wprowadzono możliwość wypasu. Nowy ustęp nr 5 w § 1 brzmi następująco: „Dyrektor Parku może — z zachowaniem wymagań ochrony przyrody — zezwolić na ograniczony kulturowy wypas owiec i krów na polanach nie podlegających ochronie ścisłej; warunki wypasu powinny być uzgodnione z właściwym wojewodą

i zainteresowanymi organizacjami społecznymi i zawodowymi oraz zaopiniowane przez Radę Parku" (Rozporządzenie Rady Ministrów z 13 lipca 1981 r. „Dziennik Ustaw” nr 18, pozycja 87).

Na zakończenie uwaga dotycząca ochrony środowiska. W ślad za Ustawą z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska („Dziennik Ustaw” nr 3 z 1981 r.) ukazało się dużo przepisów wykonawczych. Były one publikowane najczęściej w „Dzienniku Ustaw”. Później liczba ich zaczęła maleć i można uznać, że w chwili obecnej system prawny chroniący naturalne środowisko człowieka został już w pełni stworzony. Nadeszła pora na realizację.

Omawiając nowe rezerwy przyrody winien jestem informację, gdzie można

znaleźć dane o rezerwach utworzonych dawniej. Przeszukiwanie „Monitorów Polskich” z kolejnych lat jest dość mozolne, gdy tymczasem na temat rezerwatów w Polsce istnieje przecież szereg opracowań. Szczególnie polecam dwie pozycje: 1. Zygmunt Chubiński, Jadwiga Gawłowska, Kazimierz Zabierowski, *Rezerваты przyrody w Polsce*, PWN, Warszawa 1977 r. str. 528. Książka podaje stan rezerwatów na dzień 31 XII 1975 r. Zawiera olbrzymią bibliografię na stronach 341—471; 2. Z. Alexandrowicz, M. Drzał, S. Kozłowski, *Katalog rezerwatów i pomników przyrody nieożywionej w Polsce*, Studia Naturalne, Seria B, 1975.

Oprac.
Przemysław Pilich